

جهانگردی

داستان سه شهر

و اینک «کوردوبا»

کوردوبا در جنوب مرکزی شبه جزیره ایبریا واقع شده است. در دوران تسلط رومیان، مرکز یکی از ایالت‌های شبه جزیره بود و پیش از رومیان زیر سلطه‌ی فنیقیان. تا سال ۷۱۵ میلادی، فرمانروایان بنی‌امیه که از دودمان‌های مسلمان بودند و مرکز حکمرواییشان دمشق بود، قسمت اعظم شبه جزیره را ضمیمه‌ی امپراتوری خود کردند. نیمه‌ی سده‌ی هشتم، به دنبال وقوع انقلاب، سلسله‌ی بنی‌امیه سرنگون شد و یکی از شاهزادگانی که از این انقلاب جان به در برده بود، به کوردوبا گریخت و خود را امیر خواند. شهر کوردوبا رشد یافت، و از راه کشاورزی و معدن‌داری در منطقه‌های اطراف خود به ثروت رسید.

در نیمه‌ی سده‌ی نهم، شهر کوردوبا صاحب لوله‌کشی آب، فاضلاب، بیمارستان، خیابان‌های سنگ‌فرش و دارای روشنایی به‌هنگام شب، گردشگاه، باغ و آب‌فشان بود. یکی از شاهدان عینی آن روزگار امکانات شهری کوردوبا را چنین برمی‌شمرد: حدود ۸۰۰۰۰ دکان، ۶۰۰۰۰ منزل، ۱۶۰۰ مسجد، ۹۰۰ حمام عمومی و ۷۰ کتاب‌خانه. صنعتگران کوردوبا به تراش دُرکوهی می‌پرداختند و چرم و کاغذ و پارچه‌ی کتان و ابریشم تولید می‌کردند.

در سده‌ی دهم خلفای کوردوبا میزبان سفیرانی بودند که از بیش‌تر کشورهای اروپایی و خاورمیانه به‌دربار آنها می‌آمدند. دانشوران ابزار و شگردهای نوینی در کار جراحی ابداع کردند، دانش گیاهان دارویی را توسعه دادند، پدیده‌های کیهانی را به‌دقت مشاهده و اندازه‌گیری کردند و شیوه‌های آبیاری، پیوند درختان و دوره‌های برداشت محصول را بهبود بخشیدند. ناوگان دریایی کوردوبا، چه ناوگان تجاری و چه ناوگان جنگی که محل استقرار آن در بندر آلمریا^۲، کنار دریای مدیترانه بود، از بزرگ‌ترین ناوگان‌های آن روزگار به‌شمار می‌رفت.

من فاصله‌ی میان آلمریا و کوردوبا را در معیت خورخه لیرولا دلگادو^۳، استاد مطالعات اسلامی و عربی دانشگاه آلمریا طی کردم. فاصله‌ی میان آلمریا و کوردوبا از طریق خشکی

1. Joel L. Swerdlow.

2. Almeria.

3. Jorge Lirola Delgado.

حدود ۳۰۰ کیلومتر است و با اتومبیل حدود شش ساعت راه. به گفته‌ی لیرولا، در سال ۱۰۰۰ میلادی حمل و نقل کالا میان این دو شهر با پای پیاده یا با قاطر هفت روز به طول می‌انجامیده است. با آن‌که تا آن زمان انسان به مدت ۴۰۰۰ سال از چرخ استفاده می‌کرده است، اما مسلمانان حیوانات بارکش را به وسیله‌های نقلیه‌ی چرخدار ترجیح می‌دادند. سفر از سمت مشرق به کوردوبا از راه دریا از سفر خشکی آسان‌تر نبود. برای انجام این سفر دریایی، کشتی‌ها باید از تنگه‌ی جبل الطارق عبور کنند که گذر از آن برای سفینه‌های بادبانی و پارویی کاری مشکل و خطرناک بود؛ آن‌گاه کشتی‌ها وارد رودخانه‌ی گوآدالکویر^۱، در ساحل اقیانوس اطلس می‌شدند و پس از طی مسافتی در شهر سویل توقف می‌کردند و محموله‌ی خود را به قایق‌های رودخانه‌رو منتقل و این قایق‌ها محموله‌ی کشتی‌ها را به کوردوبا منتقل می‌کردند.

از آن‌جا که دست‌رسی به کوردوبا از راه دریا چندان آسان نبود و از مسیرهای تجاری بین‌المللی دور بود، جای معقولی برای شهری به این بزرگی به نظر نمی‌رسد. واقعیت آن است که تا اوایل سده‌ی یازدهم، روزهای خوش کوردوبا به پایان خود می‌رسید. از سوی دیگر، اسکندریه که کنار یک بندرگاه طبیعی قرار داشت، بیش از ۲۰۰۰ سال هم‌چنان یکی از مراکزهای بزرگ داد و ستد باقی ماند. یکی از عامل‌هایی که سبب افول نهایی کوردوبا شد، موقعیت جغرافیایی آن بود، اما آیا عامل‌های دیگری نیز در کار بوده است؟

امروزه بزرگ‌ترین بنایی که یادآور حضور عرب‌ها و تمدن اسلامی در کوردوبا است بنای بی‌نظیر مزکیتا^۲ است. بنای این مسجد - که بیش‌تر فضای درونی آن به کلیسا تبدیل شده است - در سده‌ی دهم به اتمام رسید و گنجایش ۵۲۰۰۰ تن را داشت. وارد حیات مزکیتا که می‌شوم، یعنی مکانی که روزگاری نمازگزاران مسلمان وضو می‌گرفتند، به ساختار اجتماعی کوردوبا و اسکندریه می‌اندیشم.

جمعیت هیچ‌یک از این دو شهر یک دست نبوده و محل سکونت قوم‌ها و دین‌های گوناگون بوده است که به شکل پیچیده‌ای برهم‌تاثیر می‌گذاشته‌اند. در اسکندریه نخست یونانیان و بعدها رومیان گروه مسلط شهر بوده‌اند و در کوردوبا، مسلمانان، که به دلیل همین برتری از امتیازهای قانونی، اجتماعی و اقتصادی ویژه‌ای برخوردار بوده‌اند.

در اسکندریه رومیان به یهودیان اجازه می‌دادند قوانین خاص خود را اعمال کنند ولی چنین اجازه‌ای را به مصریان نمی‌دادند. شهروندان رومی حق داشتند دعوای حقوقی خود را به رم ارجاع دهند ولی دیگران ناچار بودند به همان ماموران محلی رجوع کنند. در کوردوبا مسلمان مسیحیان و یهودیان اجازه استفاده از حقوق شخصی خود را داشتند، به شرط آن‌که با حقوق

اسلامی مغایرت نداشته باشد. برای نمونه مرد مسلمان می‌توانست با زن عیسوی بعد از مسلمان شدن آن زن ازدواج کند. اگر مسیحی، مسیحی دیگر را می‌کشت، خود جماعت مسیحی به دعوا رسیدگی می‌کرد، اما هر جرمی که طرف دعوا مسلمان بود، خواه این مسلمان قربانی بود یا متهم، در دادگاه اسلامی به آن رسیدگی می‌شد.

سرانجام به سال ۱۲۳۶، مسیحیان بر کوردوبا تسلط یافتند، اما افول شهر خیلی پیش از این تاریخ و به دست خود مسلمانان، آغاز شده بود. اوایل سده‌ی یازدهم، کوردوبا، به رغم همه‌ی رفاهی که داشت، چندین دهه گرفتار توطئه، قتل‌های سیاسی، شورش بردگان و قیام‌های گوناگون بود که سبب قتل عام هزاران تن از ساکنان آن شد. طی دو دهه این منطقه از اسپانیا که روزگاری خلافت نیرومندی بود، تجزیه و به چند امیرنشین تقسیم شد.

در مدینه‌الزهرا گردش می‌کنم، که محل یکی از بزرگ‌ترین کاخ‌های جهان در سال هزار میلادی است. محل کاخ در فاصله‌ی هشت کیلومتری شهر کوردوبا است و به امر یکی از خلیفگان کوردوبا بنا شده است. کاخ و منطقه‌ی اطراف آن بیش از هزار ستون مرمر داشته است و گفته می‌شود دارای شیر و پرندگان ماشینی و حوضچه‌هایی لبزیز از جیوه بوده است. مدینه‌الزهرا دارای صدها ساختمان بر ۲۷۵ هکتار در دامنه‌ی تپه‌ها بوده است.

به سال ۱۰۱۰ میلادی یک دسته اوباش به همراهی مزدوران بربر این کاخ را ویران کردند و دیری نپایید که مدینه‌الزهرا به منطقه‌ی متروکه‌ای تبدیل شد. اکنون سنگ‌فرش‌ها، دیوارهای شکسته و تاق‌های فروریخته برپهنه‌ای به وسعت صدها متر مربع پراکنده‌اند و پشت این ویرانه‌ها کشتزارهای سرسبزی دیده می‌شود که زیر آن‌ها ویرانه‌های بسیار دیگری خفته‌اند. حجم عظیمی از تکه‌های ستون‌های مرمر و قطعه‌های سنگ حجاری شده از مدینه‌الزهرا به سرقت رفته است که مایه‌ی تزیین مغازه‌ها، رستوران‌ها و سالن بانک‌ها و حیاط‌خلوت‌های خانه‌های شخصی کوردوبا هستند.

افول کوردوبا سریع بود و شهر در مدت کوتاهی اهمیت خود را از دست داد. با این همه کوردوبا هنوز زنده است.

به شهر که می‌روم از پل سنگی پینوس پوئنته^۱ بر رودخانه‌ی کویلاس می‌گذرم. بیش از هزار سال پیش کاروان‌های حامل اجناس چرمی و ابریشمی کوردوبا درست در همین نقطه از رودخانه می‌گذشته‌اند. از کشاورزان محل مقداری روغن زیتون خریدم؛ به گفته‌ی این کشاورزان، بعضی از این درخت‌ها حاصل قلمه‌هایی هستند که از درخت‌های زیتون منطقه‌ی کوردوبا زیر سلطه‌ی مسلمانان بریده شده‌اند. البته روغن زیتون همیشه یکی از صادرات اصلی این منطقه

۱. Pinos Puente: پل سنگی

بوده است. اسپانیایی‌ها به روغن زیتون آنچه ایته^۱ می‌گویند که از واژه‌ی عربی زیت مشتق شده است.

اسبی سیاه و ماهی تمام

و دانه‌های زیتون در خورجین ترکی اسپ.

با آن که راه را می‌شناسم

هرگز به کوردوبا نخواهم رسید.

این قطعه را فدریکو گارسیا لورکا، شاعر اسپانیایی در سال‌های آغازین سده‌ی بیستم سروده است؛ شاعر حس می‌کند کوردوبا به علت شکوه گذشته خود آرمانی دست‌نیافتنی است. اما کوردوبا دست‌نیافتنی است - البته آن شهری که روزگاری «مادر شهرها» (ام‌القرا) نام داشت هم‌چنان آرمانی باقی می‌ماند، اما کوردوبای امروزی، شهری پر جنب و جوش، بی‌زمان، دارای اقتصاد کشاورزی با جمعیتی حدود ۳۲۰۰۰۰ تن پیش‌روی ماست. پهنه‌های زیتون‌زار در نقطه‌ای به پایان می‌رسد که مرکز شهر آغاز می‌شود، با فروشگاه‌های بزرگ و ساختمان‌های اداری. در خیابان‌های سنگ‌فرش، زن و شوهرهای جوان و میانسال بازو در بازو از کنار کافه‌های پیاده‌روها می‌گذرند.

کوردوبا: شهری که روزگاری مرکز قدرت بود و به دلیل موقعیت جغرافیایی و بی‌ثباتی سیاسی به تحلیل رفت، اکنون شهر کوچکی است در اسپانیا، با اقتصاد کشاورزی و غرق در افسانه. در شماره بعد «نیویورک»

دشواری بکارگیری ژن‌ها در مواد غذایی اصلاح شده

برگردان: نوشا کبگانی

کارشناسان معتقدند ژنتیک نوین زمان کافی برای مطالعه روی تاثیرات جانبی نداشته است. آن‌ها می‌گویند هیچ اختراع علمی بدون ضرر و زیان نیست در هر صورت تکنولوژی DNA می‌تواند در آینده مورد استفاده قرار گیرد. برای نمونه آیا مواد غذایی اصلاح شده مقاومت به آنتی‌بیوتیک را افزایش می‌دهد؟

غذاهای اصلاح شده مانند سویا که در مواد غذایی متنوع به کار برده شده دارای ژن‌های مقاوم به آنتی‌بیوتیک هستند. در آزمایشگاه از این ژن‌ها در مراحل مختلف تولید مواد غذایی استفاده می‌کنند. اما این ژن‌ها جذب بدن می‌شود و مشکلاتی برای بیمارانی که آنتی‌بیوتیک مصرف می‌کنند پدید می‌آورد. یکی از راه‌های مبارزه با این مشکل جداسازی این ژن‌ها طی فرآیند مهندسی ژنتیک است.

Focus July 1998